

RECHTSCHAPENHEID, KIESHEID EN WAARDIGHEID

Stafhouder Edgar BOYDENS

HOOFDSTUK I. INLEIDING

Artikel 455 Ger. W. bepaalt dat de raad van de Orde de opdracht heeft om de eer van de Orde van Advocaten op te houden en de beginselen van waardigheid, rechtschapenheid en kiesheid die aan het beroep van advocaat ten grondslag liggen en een behoorlijke beroepsuitoefening moeten waarborgen, te handhaven. De Wet van 21 juni 2006 tot wijziging van een aantal bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de balie en de tuchtprocedure voor haar leden (hierna: Wet van 21 juni 2006)¹, die in de hervorming van het tuchtrecht voor advocaten voorzag, heeft aan de omschrijving van de basisbeginselen van ons beroep een nieuw gegeven toegevoegd, meer bepaald dat deze basisbeginselen een behoorlijke beroepsuitoefening moeten waarborgen.

Voorheen bepaalde het Gerechtelijk Wetboek² enkel dat de raad van de Orde de opdracht had de eer van de Orde van Advocaten op te houden en de beginselen van waardigheid, rechtschapenheid en kiesheid die aan hun beroep ten grondslag liggen, te handhaven. Aan de basis van onze beroepsuitoefening liggen ethische principes. De omschrijving van deze basisbeginselen, de naam ervan, wordt reeds enige tijd als verouderd aangevoeld³.

Waardigheid, rechtschapenheid, kiesheid moeten vertaald worden in een hedendaagse terminologie zoals deskundigheid, dienstverlening, eerlijkheid. De toevoeging in het nieuw artikel 455 Ger. W. dat de basisbeginselen van ons beroep “een behoorlijke beroepsuitoefening moeten waarborgen”, moet dan ook als een bevestiging hiervan worden gezien.

De grondslag van deze basisbeginselen is immers dat het beroep van advocaat wettelijk werd georganiseerd en dat aan de advocaat en aan de balie bijzondere voorrechten werden toegekend omdat het noodzakelijk was voor de openbare dienst waartoe ze geroepen zijn, namelijk deze van de rechtsbedeling⁴. Indien de advocaat deze taak binnen de rechtsbedeling wil opnemen moet hij het vertrouwen beantwoorden dat aan hem wordt gegeven. Dit geldt niet alleen voor de advocaat individueel, maar tevens voor de volledige beroepsgroep. De deontologische regels van de balie zijn dan ook de toepassingsregels van de algemene basisbeginselen vervat in artikel 455 Ger. W.⁵

De evolutie van de beroepsuitoefening die de laatste decennia kenschetste zorgde ervoor dat de beginselen van waardigheid, rechtschapenheid en kiesheid, maar ook de eer van de Orde, anders werden ingekleurd en dat de deontologische regels in dat verband nogal wat wijzigingen kenden.

---

¹ Wet van 21 juni 2006 tot wijziging van een aantal bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de balie en de tuchtprocedure voor haar leden, *B.S.* 20 juli 2006.

² Zie oud artikel 456 Ger. W.

³ Zie Stafhouder W. HENDRICKX in zijn toespraak van 23 mei 1989 te Antwerpen en ook J. STEVENS, *Regels en gebruiken van de advocatuur te Antwerpen*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1997, nr. 880.

⁴ J. STEVENS, *o.c.*, nr. 880.

⁵ Cass. 31 januari 1980, *J.T.* 1981, 280.

Het Keizerlijk decreet van 14 december 1810 sprak reeds van rechtschapenheid en kiesheid, maar ook het 673 artikels tellende Gerechtelijk Wetboek, uitgevaardigd door Albrecht en Isabella voor de Raad van Brabant behandelde reeds deze basisbeginselen. Het Gerechtelijk Wetboek heeft daar de waardigheid nog aan toegevoegd.

HOOFDSTUK II. WAARDIGHEID

Deze plicht tot waardigheid omvat het geheel van regels verbonden aan de goede naam en de faam van het beroep van advocaat en de publieke functie van de advocatuur.⁶

Al wat het aanzien van het beroep van advocaat aantast raakt derhalve de waardigheid. Het aanzien of de eer van het beroep is niet verworven op grond van een zeker standsgevoel of een financiële standing, maar wel omwille van de taak van de verdediging en de publieke opdracht in de rechtsbedeling⁷.

De plicht tot waardigheid in het professionele leven valt vaak samen met andere beroepsplichten. Zo werd ondermeer geoordeeld dat het niet strijdig is met de deontologische regels dat een advocaat in het kader van zijn sociale en politieke activiteiten, regelmatig en onbezoldigd diensten levert aan derden die geen cliënten zijn. Daarentegen is het niet aanvaardbaar dat een advocaat, onder het mom van een sociale beweegredenen gewoonlijk activiteiten uitoefent die vreemd zijn aan zijn opdracht als advocaat en er moedwillig verwarring laat over bestaan. De dubbelzinnigheid die ontstaat wanneer een advocaat bijstand verleent bij het bekomen van een arbeidsvergunning en de tussenkomst voor de plaatsing van een arbeider die verboden is, brengt de waardigheid van de Orde in gevaar⁸.

Maar de waardigheid van de Orde en van de advocaat komt in tal van andere beslissingen eveneens ter sprake. Zo werd geoordeeld dat het beneden de waardigheid is van een advocaat om een medisch attest voor te dragen aan de rechtbank wegens ziekte om uitstel te kunnen bekomen nu de advocaat het recht heeft om op zijn woord geloofd te worden. Zo komt ook een advocaat die aan zijn cliënten cheques zonder dekking overhandigt te kort aan de plicht tot waardigheid. Ook de advocaat die verzuimt hoger beroep in te stellen onder het voorwendsel dat hij niet geprovisioneerd was of de advocaat die in de spreekkamer van de gevangenis zich op een onbetamelijke en onwaardige wijze gedroeg met een cliënt met wie een liefdesrelatie was ontstaan of de advocaat die verstek laat gaan wanneer hij in kortgeding wordt gedagvaard in afgifte van dossiers aan zijn opvolger, komt te kort aan de plicht van waardigheid⁹. In de meeste uitspraken van de tuchtraden vindt men telkens weer een veroordeling terug voor een inbreuk aan de plicht van waardigheid. Immers, een gebrek aan diligentie in de beroepsuitoefening, een gebrek en een verregaande nalatigheid bij het organiseren van het kantoor door het niet tijdig beantwoorden van briefwisseling, door het afwezig zijn op rechtbanken, door het onbereikbaar

---

⁶ Zie ondermeer P. VERMEYLEN, *Règles et Usages de l'Orde des Avocats en Belgique*, Bruxelles, Larcier, 1940, extrait des pandectes belges.

⁷ J. STEVENS, *o.c.*, nr. 881.

⁸ Beslissing van de Franse Orde nr. 1726 van 22 maart 1976, brief van de Stafhouder, april 1978, pagina 131.

⁹ Zie voor tal van voorbeelden, J. STEVENS, *o.c.*, nr. 884.

zijn, maken telkens weer een inbreuk uit op de plicht tot waardigheid. De behoorlijke beroepsuitoefening is sinds de Wet van 21 juni 2006 bovendien een wettelijke vereiste.

Maar ook in het privé-leven van de advocaat kunnen uitzonderlijk inbreuken op de waardigheid van het beroep aan de orde zijn. Al dient wel gesteld dat ook hier enige evolutie aan de orde is. De tijd dat een advocaat die werd vervolgd in hoofde van overspel ook een tuchtrechtelijke sanctie opliep voor een inbreuk op de waardigheid van het beroep is reeds lang voorbij en niet enkel omdat overspel niet strafbaar meer is. Vroeger werd aanvaard dat de tussenkomst van de tuchtoverheid naar aanleiding van gebeurtenissen of handelingen in het privé-leven van de advocaat maar kon in de mate er openbaar schandaal aan de orde was en de eer van de Orde werd aangetast.¹⁰

Het gedrag van een advocaat in een andere hoedanigheid, dus ook in het privé-leven, is tuchtrechtelijk van belang indien dit gedrag het vertrouwen van derden in de advocatuur en in de advocaat als dienstverlener beschaamt. In die zin zal een advocaat die weerspanning is tegen de openbare macht, smaad uit, een voertuig bestuurt in dronken toestand en vluchtmisdrijf pleegt, te kort komen aan de algemene beginselen van waardigheid die ten grondslag liggen aan ons beroep¹¹.

HOOFDSTUK III. KIESHEID

Voor heel wat auteurs is het principe van kiesheid verbonden met het ethisch gevoel waarmee ons beroep moet worden uitgeoefend¹². Al moet worden gesteld dat een duidelijke definitie van wat onder kiesheid moet worden verstaan niet eenvoudig blijkt¹³. Met kiesheid wordt bedoeld het ethisch gevoel in het optreden van de advocaat rekeninghoudende met de wettelijke en deontologische normen, maar ook met de perceptie. Het is het aanvoelen van de advocaat wat in het licht van de wettelijke en deontologische normen gepast is en wat niet.

In de lijn daarvan zal een advocaat niet optreden in ereloongeschillen van een venoot of stagemester maar ook niet van zijn stagiair. Zo zal een advocaat evenmin optreden in een revindicatieprocedure rechtstreeks of onrechtstreeks voor de revindicant tegen de eigen cliënt, beslagen schuldenaar, omdat dit een schijn van belangenvermenging met zich meebrengt. Zo zal een advocaat evenmin de ouders van zijn cliënt waarschuwen voor een nakende huiszoeking of zo zal hij evenmin aanwezig zijn op een openbare en gerechtelijke verkoping van meubelen welke in beslag werden genomen bij zijn cliënten. Ook kunnen heel wat problemen ontstaan naar aanleiding van documenten die een advocaat ontvangt maar die niet voor hem bestemd zijn. Het is strijdig met het basisbeginsel van de kiesheid dat een advocaat dergelijke documenten op welke wijze dan ook gebruikt.

---

¹⁰ Zie ondermeer P. LAMBERT, « La vie privé de l'avocat et la discipline du barreau », *Ann. Dr.r. Louvain*, 1- 2/ 1984, 353 ; P. LAMBERT, *Règles et usages de la profession de l'avocat du barreau de Bruxelles*, Brussel, Bruylant, 1994, 418.

¹¹ Zie ondermeer tuchtraad van beroep Antwerpen, 16 januari 1988.

¹² P. LAMBERT, *o.c.*, 405.

¹³ Zie ondermeer J. STEVENS, *o.c.*, nr. 906 ("Kiesheid is een moeilijk definieerbaar begrip").

HOOFDSTUK IV. RECHTSCHAPENHEID

Met rechtschapenheid wordt niet alleen eerlijkheid maar ook oprechtheid bedoeld. Volgens sommigen is dit basisbeginsel het meest fundamentele basisbeginsel van het beroep van advocaat.¹⁴ De rechtsleer heeft aan dit begrip een zeer uitgebreide inhoud gegeven. Rechtschapenheid wordt dan ook trouw aan wetten, zeden, zodat bepaalde auteurs de rechtschapenheid omschrijven als de samenvatting van alle plichten van ons beroep.

Rechtschapenheid is effectief een sleutelbegrip in onze deontologische regels aangezien ons optreden gebaseerd is op het vertrouwen.

De meest voorkomende toepassingen van dit vertrouwen, de rechtschapenheid en de eerlijkheid, worden veelal teruggevonden in de regels betreffende verhandelingen van gelden voor of van de cliënt. Al moet daar onmiddellijk aan toegevoegd worden dat de reglementering inzake de derdenrekening gegroeid is uit een gebruik waarbij het de advocaat was toegestaan in de uitoefening van de beroepsactiviteit gelden te verhandelen voor rekening van zijn cliënten.

HOOFDSTUK V. DE DERDENREKENING

Strikt genomen is het verhandelen van gelden van of voor een cliënt geen specifieke beroepsactiviteit van een advocaat. De verleiding bestaat ook dat een advocaat die een zekere tijd gelden onder zich mag houden, in afwachting van een akkoord of dat de gelden een bepaalde bestemming krijgen of om welke reden dan ook, over deze gelden gaat beschikken, erop rekenend dat hij bij de vervaldag, mits nieuwe inkomsten of vrijgekomen kapitalen, het geld zal kunnen teruggeven waarop de cliënt of de derde recht heeft¹⁵. Het absoluut verbod eigen fondsen met deze van cliënten of derden te vermengen, maakte een eerste regelgeving noodzakelijk. Het reglement inzake derdengelden, dat in sommige balies al teruggaat tot 1978¹⁶ voorziet dat elke advocaat voor de verhandeling van gelden van cliënten of derden over een derdenrekening dient te beschikken. Deze verplichting was reeds terug te vinden in de internationale ethische code van de IBA (1976)¹⁷.

Ook de gedragscode voor de advocaten van de Europese Unie (CCBE) voorziet in een gelijkaardige verplichting, die ook in de onze omringende landen is overgenomen¹⁸. In Frankrijk is het verhandelen van derdengelden wettelijk geregeld door de advocatenwet van 31 december

---

¹⁴ P. LAMBERT, *o.c.*, 407.

¹⁵ J. STEVENS, *o.c.*, nr. 892.

¹⁶ Zie ondermeer balie Brussel-Nederlands en balie Antwerpen.

¹⁷ Lawyers should never mingle funds of others with their own, and they should at all times be able to refund money they hold for others.

¹⁸ Zie gedragscode CCBE, aangenomen in plenaire vergadering op 28 oktober 1988, gewijzigd op 28 november 1998, 6 december 2002 en 19 mei 2006 en toepasselijk verklaard door de Algemene Vergadering van de OVB op 31 januari 2007, artikel 3.8, zie ondermeer 3.8.1: advocaten die gelden voor rekening van hun cliënten of van derden ontvangen zijn verplicht deze gelden te deponeren op een rekening bij een bank of een soortgelijke instelling, onderworpen aan toezicht door de overheid. De derdenrekening moet gescheiden blijven van elke andere rekening van de advocaat. Alle gelden van derden, die een advocaat ontvangt, moeten op een dergelijke rekening worden gestort, tenzij de eigenaar van deze gelden akkoord gaat om de gelden een andere bestemming te geven.

1971; alle advocaten zijn er verplicht de gelden van derden te laten verlopen over een rekening bij de compensatiekas van hun balie, de zogenaamde Carpa¹⁹. Onze reglementering verschilt hiervan nogal, al hebben velen het nog altijd, en ten onrechte dus, over de “Carpa”.

Het aangepaste reglement op de derdengelden, zoals goedgekeurd door de algemene vergadering van de OVB op 11 december 2002 en in werking sinds 6 maart 2003, herneemt alle bestaande verplichtingen:

- elke verhandeling van gelden van cliënten of derden door de advocaat zal alleen gebeuren via een derdenrekening;
- alle gelden of ze nu door overschrijving, door een cheque of in contanten worden ontvangen, moeten onmiddellijk op het krediet van deze derdenrekening geboekt worden;
- de advocaat mag de gelden slechts overmaken aan een confrater door overschrijving op diens derdenrekening;
- de advocaat kan deze gelden behouden als ereloon of terugbetaling van kosten, nadat hij er zijn cliënt schriftelijk van op de hoogte heeft gebracht;
- de gelden moeten zo snel mogelijk aan hun bestemming worden overgemaakt;
- wanneer de advocaat aan derden toebehorende gelden ontvangt bij wijze van kantonnement of als minnelijk aangesteld sekwester, moeten deze gelden zo snel mogelijk op een speciaal daartoe geopende rekening geboekt worden.

Of elke advocaat een derdenrekening dient te openen kan dan ook negatief worden geantwoord. Immers, enkel indien een advocaat gelden van derden verhandelt is het openen van een derdenrekening noodzakelijk. Bovendien zal elke advocaat deze derdenrekening vermelden wanneer hij gelden opvraagt van een tegenpartij of een confrater.

Sinds de wijziging van het reglement zoals goedgekeurd door de algemene vergadering van de Orde van Vlaamse Balies van 11 december 2002 is de advocaat niet meer vrij dergelijke rekening bij eender welke financiële instelling dan ook te openen. De advocaat kan nog uitsluitend een derdenrekening openen bij een financiële instelling waarmee de Orde van Vlaamse Balies ter zake een overeenkomst sloot en bij ontstentenis de Orde van Advocaten waar de advocaat is ingeschreven. Immers, de Orde van Vlaamse Balies sloot ter zake overeenkomsten af namens de meeste Vlaamse Balies, met uitzondering van de balie te Brussel. De overeenkomst, of ze nu door de Orde van Vlaamse Balies dan wel door de Orde van Advocaten waar de advocaat is ingeschreven is afgesloten, zal in ieder geval minimaal volgende bepalingen moeten bevatten:

- de derdenrekening is een zichtrekening;
- de derdenrekening mag nooit een debetsaldo vertonen;
- op de derdenrekening is elke vorm van krediet uitgesloten;
- de derdenrekening kan op geen enkele wijze tot zekerheid dienen;
- elke compensatie, fusie of bepaling van eenheid van rekening tussen de derdenrekening en andere bankrekeningen is uitgesloten;
- de derdenrekening levert voor de advocaat geen rente of enige andere opbrengst op, onverminderd de mogelijkheid voor de Orde van Vlaamse Balies en/of de Orde van

---

¹⁹ Caisse pour le règlement pécuniaire par avocat.

Advocaten om met de financiële instelling een vergoeding ten behoeve van de Orde van Advocaten te bedingen, waarvan dan de kosten worden afgehouden;

- de opening en afsluiting van een derdenrekening wordt door de financiële instelling gemeld aan de Stafhouder van de Orde van Advocaten waar de advocaat ingeschreven is;
- de advocaat verleent bij de opening van de derdenrekening een onherroepelijke volmacht aan de Stafhouder van de Orde van Advocaten waar hij is ingeschreven, om vanwege de financiële instelling volledige inzage en afschrift te verkrijgen van alle verrichtingen op deze derdenrekening.

Bepaalde balies hebben dit reglement nog aangevuld. Zo is in bepaalde balies²⁰ voorgeschreven dat indien de advocaat op ontvangen derdengelden een inhouding wil verrichten als ereloon of terugbetaling van kosten, dit enkel nog kan door overschrijving op zijn eigen rekening. Afhaling in contanten of met een cheque worden expliciet uitgesloten. Indien derdengelden niet per overschrijving aan de bestemming worden overgemaakt is een verantwoordingsstuk met de precieze bestemming van de gelden verplicht.

De bedoeling van deze aanvullende bepalingen is duidelijk: de controle op de derdenrekening vereenvoudigen en efficiënter laten verlopen. Afhalingen in contanten of betalingen met cheque maken de controle op de verrichtingen vaak moeilijk. Afhalen in contanten kan nog enkel naar een derde of een cliënt en dan nog alleen mits een verantwoordingsstuk. De vermenging van eigen gelden en derdengelden gaven al vaak aanleiding tot grote moeilijkheden en strafvervolgingen van advocaten. Omdat dit de eer van het beroep raakt en de basisbeginselen van rechtschapenheid, is een strikte regelgeving, maar vooral een strenge toepassing en controle ervan door de Stafhouder en de raden van de Orde zeker op zijn plaats.

In bepaalde kantoren wordt de derdenrekening vaak gebruikt als een parking voor erelonen. Dit is niet in overeenstemming met de geest van de reglementering op de derdenrekening en evenmin met de letter ervan. De derdenrekening beoogt immers een duidelijke scheiding tussen eigen fondsen en fondsen van cliënten of derden. Inhoudingen van kosten en erelonen moeten zo snel mogelijk op een ereloonrekening van de advocaat worden overgeschreven.

Om de derdenrekening maximaal te beschermen, lijkt een wetgevend initiatief op zijn plaats. De derdenrekening moet gevrijwaard worden voor beslag vanwege schuldeisers van de advocaat. Het jongste memorandum van de OVB naar de nieuwe regering toe stelt wetgevend initiatief op dit gebied voor.²¹

De waardigheid, de kiesheid en de rechtschapenheid komen eveneens aan bod bij de begroting van kosten en erelonen. De wijze waarop kosten en erelonen worden begroot, al dan niet in samenspraak met de cliënt, raken de waardigheid van het beroep en vaak ook de rechtschapenheid.

---

²⁰ Bijvoorbeeld Brussel-Nederlands.

²¹ Naar aanleiding van de federale verkiezingen van 10 juni 2007.

HOOFDSTUK VI. BEGROTING VAN KOSTEN EN ERELONEN

Zowat dertig jaar geleden verschenen de eerste aanbevelingen in verband met het begroten van kosten en erelonen van advocaten. Een eerste barema werd afgekondigd door de toen nog unitaire Brusselse orde²², maar was beperkt tot de erelonen voor de invordering van niet betwiste schuldvorderingen en welbepaalde procedures in het wegverkeerrecht. De aanbevelingen en richtlijnen in de verschillende balies van het land volgden mekaar in snel tempo op en ook de Nationale Orde kondigde een eerste aanbeveling af op 12 juni 1987, gevolgd door een meer volledige aanbeveling van 24 juni 1991 inzake ereloonbarema's. Deze nieuwe tendens kwam tegemoet aan twee verzuchtingen²³:

- deze van de advocaat, op zoek naar tools om zijn staat van kosten en erelonen op te stellen, en
- deze van de rechtzoekende die wel eens duidelijk wou weten wat een bepaald advies, een bepaalde procedure of een bijstand door een advocaat hem zal kosten, minstens hoe die bijstand hem zal aangerekend worden.

De barema's, richtlijnen en aanbevelingen die werden opgesteld om aan deze verzuchtingen tegemoet te komen, waren, onder druk van de Europese Commissie, geen lang leven beschoren. Artikel 81 van het EG-verdrag verbiedt alle overeenkomsten tussen ondernemingen, alle besluiten van ondernemersverenigingen en alle onderling afgestemde feitelijke gedragingen die de handel tussen lidstaten ongunstig kunnen beïnvloeden en ertoe strekken dat de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst. Als de Commissie van de Europese gemeenschappen, daarin gevolgd door de Raad voor de Mededinging, de beoefenaars van vrije beroepen beschouwt als ondernemingen en ordes als verenigingen van ondernemers in de zin van artikel 81 van het EG-verdrag en wanneer zowel de ereloonbarema's van Spaanse onroerend goed-agenten - in de mate deze barema's verplichte minimumerelonen vastleggen -, als de deontologische norm nummer twee van de Orde van Architecten, strijdig worden verklaard met artikel 81 van het EG-verdrag, worden alle aanbevelingen en richtlijnen inzake erelonen van advocaten door de nationale en plaatselijke ordes opgeheven²⁴. Immers, niet alleen verplichte minimum erelonen, maar ook aanbevelingen inzake erelonen worden als een beperking van de vrije mededinging omschreven, omdat ze prijsafspraken vergemakkelijken. Artikel 81 van het EG-verdrag bepaalt tenslotte dat besluiten die opgesteld zijn met miskennis van artikel 81 van rechtswege nietig zijn. Een terugkeer naar ereloonaanbevelingen of barema's, onder welke vorm dan ook, lijkt op dit ogenblik dan ook uitgesloten.

Aan de verzuchtingen van advocaten en hun cliënten leek niet onmiddellijk te worden voldaan. De Wet van 2 augustus 2002 betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties²⁵ zorgde voor een bijkomende problematiek. Door die wet is het ereloon van

---

²² Aanbeveling van 26 juni 1979 van de Orde van advocaten te Brussel.

²³ P. HANSOUL, *Les Honoraires: principes fondamentaux et méthodes: ce qui reste après l'abrogation des barèmes*, Edts du Jeune Barreau de Liège 2005, p. 5 e.v.

²⁴ J. STEVENS, o.c., ,nr.. 731.

²⁵ Wet van 2 augustus 2002 betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties, B.S. 7 augustus 2002.

een advocaat een relevante invorderingskost en kan die bij de verliezende partij worden gerecupereerd. Omdat de wet geen vaste tarieven oplegt, zal dus de rechter moeten oordelen in welke mate het gevorderde ereloon relevant en transparant is en in verhouding staat tot de omvang van de schuldvordering. Het spraakmakende arrest van het Hof van Cassatie van 2 september 2004²⁶ verhoogt de druk om enige transparantie te brengen in de wijze waarop erelonen worden begroot. In navolging van het arrest van het Hof van Cassatie werd ondermeer door het hof van beroep te Brussel op 22 september 2005 de Belgische staat veroordeeld tot het terugbetalen aan enkele particulieren van een ongrondwettelijke heffing, vermeerderd met de vergoedingen en moratoire interesten en tot het terugbetalen van het honorarium van de advocaat die de belastingplichtigen hebben moeten inschakelen, dit nadat de omvang van het honorarium werd onderworpen aan het advies van de orde van advocaten²⁷. Het uitblijven van wetgevende initiatieven in verband met de verhaalbaarheid van de erelonen, ondanks de voorstellen uitgewerkt door de regionale ordes, maakt dat de vraag naar de transparantie van de erelonen en de begroting van de erelonen niet enkel meer uitgaat van cliënten en advocaten, maar ook van de magistratuur.

§ 1. ERELOON BEGROTEN IS EEN PARTIJBESLISSING

Dit houdt uiteraard verband met de juridische aard van het ereloon naar Belgisch recht²⁸. Vaak wordt in dat verband verwezen naar de Romeinse oorsprong van het begrip ereloon (honorarium) en poogt men het te laten voorkomen dat het ereloon een vrijwillige gift was van de cliënt aan zijn advocaat uit dankbaarheid voor bewezen diensten. Maar hieruit afleiden dat Romeinse advocaten geen erelonen vroegen (maar kregen) berust allicht op een aantal misverstanden. Of zijzelf hun erelonen bepaalden, wordt niet eenduidig beantwoord. In het Ancien Régime waren de erelonen van advocaten getarifiseerd, zoals dit ook terug te vinden is in de ordonnantie “Styl ende maniere van procederen vanden souverainen Raede van Brabant” van 13 april 1604; dit is eigenlijk het 673 artikels tellend Gerechtelijk Wetboek, uitgevaardigd door Albrecht en Isabella voor de Raad van Brabant en waarin reeds staat vermeld over de advocaten: "... dat sy trouwelijck ende ernstelijcken heurten Meesters dienen sullen, ende hen laeten verneughen metten salaris hier naer gheordineert, dat sy...egheen onbehoorlijcke wegghen oft dilayen suecken en sullen, noch egheen pact oft conuentie maecken van paert oft deel te hebben inder saecken van partijen ...”²⁹. Het salaris of het ereloon van de advocaten werd dus bepaald door ordonnanties of door de hoven en rechtbanken.

Het keizerlijk decreet van 14 december 1810 heeft aan deze situatie een einde gesteld en het is de formulering van dit decreet dat terug te vinden is in artikel 446*ter Ger. W.* (voorheen art. 459 *Ger. W.*)³⁰: “*de advocaten begroten hun ereloon met de bescheidenheid die van hun ambt moet*

²⁶ Cass. 2 september 2004, *R.W.* 2004-2005, afl.14, 535, noot K. CHRISTIAENS en B. WILMS; *J.T.* 2004, afl.6148, 684, noot B. DE CONINCK.

²⁷ Brussel 22 september 2005, *NJW* 2006, 175.

²⁸ B. VAN DORPE, *Juridische aard van het ereloon naar Belgisch recht*, een volledige uiteenzetting op de Advocatendag OVB 19 mei 2006.

²⁹ Antonius ANSELMO in een plakkaatboek uit 1648, *Placcaeten, ordonnantiën, Landt-chaters, Blyde-incomsten, Privilegiën ende Instructien by de princen van des Nederlanden aen de inghesetenen van Brabant, Vlaenderen ende andere Provincien t’sedert t’jaer MCCXX.*

³⁰ P. LAMBERT, *o.c.*, 517.

worden verwacht. Een beding daaromtrent, dat verbonden is aan de uitslag van het geschil, is verboden.”

De bepaling van het ereloon door de advocaat is dus een partijbeslissing, waarbij de wet aan de advocaten de bevoegdheid heeft verleend om de inhoud van de rechten van de andere partij te bepalen, doch niet willekeurig. De criteria die de advocaat daarbij in aanmerking kan nemen, met de bescheidenheid en de billijke gematigdheid eigen aan zijn beroep, zijn onder meer de belangrijkheid van de zaak en de aard van het werk, zoals blijkt uit artikel 446*ter* Ger. W. (voorheen art. 459 Ger. W.). Maar er kan ook rekening gehouden worden met eerder subjectieve criteria, zoals het bereikte resultaat, de vermogenstoestand van de cliënt en de bijzondere ervaring of de bekendheid van de advocaat. Vaak spelen ook het spoedeisend karakter van het dossier, de moeilijkheidsgraad ervan en, thans vooral de tijd die eraan besteed wordt door de advocaat, een rol bij de bepaling van het ereloon³¹.

§ 2. BILLIJKE GEMATIGDHEID EN MARGINALE TOETSING DOOR DE RECHTER

De vrijheid van de advocaat om zelf zijn ereloon te begroten wordt *a posteriori* wel beperkt door de bevoegdheid van de raad van Orde om de staat van kosten en erelonen te verminderen³² en door het marginale toetsingsrecht van de rechter.

De toepassing van artikel 446*ter* Ger. W. (voorheen art. 459 Ger. W.), waarbij het ereloon van de advocaat wordt bepaald als een partijbeslissing, belet evenwel niet dat tussen partijen een hiervan afwijkende overeenkomst wordt opgesteld. Vroeger werd een overeenkomst tussen advocaat en cliënt waarbij het ereloon vooraf werd bepaald, onbehoorlijk bevonden³³; thans worden dergelijke overeenkomsten meer en meer afgesloten, doch de vraag blijft maar of met een overeenkomst de gevraagde transparantie en voorspelbaarheid effectief wordt bereikt. Sommige balies stellen zelfs al model overeenkomsten ter beschikking, die de advocaat aan zijn cliënten ter ondertekening kan voorleggen.

Op de vraag of de raad van de Orde op grond van artikel 446*ter* Ger. W. nog een matigingsbevoegdheid heeft wanneer het ereloon contractueel is vastgelegd, wordt niet eenduidig geantwoord. Volgens sommigen hebben de mededingingsregels, die tot openbare orde behoren, voorrang op artikel 446*ter* Ger. W. en sluiten zij uit dat de raad van de Orde een geldig gesloten overeenkomst buiten toepassing zou kunnen verklaren³⁴. Anderen stellen dan weer dat de raad van de Orde geen verminderingbevoegdheid heeft omdat een beslissing van de raad van de Orde tot vermindering van het ereloon noch een rechtsprekende beslissing is, wat tot de uitsluitende bevoegdheid behoort van de rechtbanken, noch een tuchtsanctie is en dus alleen rechtsgeldig kan bestaan als een wettelijke of overeengekomen beslissing³⁵. Dat artikel 446*ter* Ger. W. het overeengekomen ereloon, dat partijen tot wet strekt, niet vermeldt noch viseert, maar alleen het ereloon dat door de advocaat wordt begroot, kan niet echt overtuigen. Het feit dat de cliënt zich

³¹ Zie onder meer in artikel 77 van de deontologische regelen en het huishoudelijk reglement (verkort DRHR) van de Nederlandse Orde te Brussel.

³² Zie artikel 466*ter* (oud artikel 459) Ger. W.: “Ingeval de begroting niet met een billijke gematigdheid is vastgesteld, wordt zij door de raad van de orde verminderd, met inachtneming van de belangrijkheid van de zaak en de aard van het werk, onder voorbehoud van de teruggave die hij beveelt.”

³³ Zie onder meer Rb. Hasselt 21 februari 1983, R.W. 1985-86, 1646.

³⁴ H. LAMON, *Een advocaat in de spiegel. Beschouwingen over balie en advocatuur*, Brugge, die Keure, 2004, 116.

³⁵ B. VAN DORPE, *o.c.*, p. 14.

oorspronkelijk akkoord verklaarde met de staat en zelfs een overeenkomst met zijn advocaat ondertekende, kan de raad er niet van weerhouden, indien hij vaststelt dat de staat overdreven is, hem te verminderen³⁶. De bepaling dat de raad het ereloon kan verminderen indien het niet beantwoordt aan de billijke gematigdheid is immers algemeen en gaat voor op de wet van partijen³⁷.

§ 3. TRANSPARANTIE DOOR INFORMATIE EN DUIDELIJKE AFSPRAKEN VOORAF

De Orde van Vlaamse Balies heeft met het oog op transparantie, in 2006 een modelovereenkomst tussen de advocaat en de private cliënt opgesteld. Dit kwam tot stand na advies van de Commissie voor Onrechtmatige Bedingen.

Deze modelovereenkomst staat voor het publiek ter beschikking op de website van de OVB.³⁸ De publicatie van deze modelovereenkomst is een aanbeveling voor de advocaat en de cliënt om van bij de aanvang klare afspraken te maken over bepaalde zaken, zoals de omschrijving van de opdracht, de ereloonberekening en de aansprakelijkheid.

Bepaalde balies in het Franstalige landsgedeelte verkozen om modelbrieven op te stellen waarbij aan de cliënt tekst en uitleg wordt verschaft over de wijze waarop het ereloon zal worden berekend. Dit houdt verband met de evolutie naar meer openheid tegenover de cliënten inzake erelonen, wat meer en meer vertaald wordt in de evolutie van de deontologische aanbevelingen en reglementen³⁹. De bedoeling was om het wantrouwen bij cliënten in verband met de wijze waarop advocaten hun erelonen begroten, weg te werken en in plaats daarvan een vertrouwensrelatie tot stand te brengen en tevens de angst van vele cliënten weg te nemen over de sommen die zij zullen moeten betalen zonder hierover afdoende geïnformeerd te zijn.

Bepaalde Ordes nemen in hun deontologische reglementen meer en meer verplichtingen op over enerzijds de wijze waarop de advocaat zijn staat van kosten en erelonen moet opstellen en anderzijds hierover informatie moet verschaffen voor hij zijn taak aanvat⁴⁰. De vrees voor het Europese 'mededingingsmonster' maakt evenwel dat deze gegevens steeds vaag blijven zonder vermelding van bedragen, uit vrees tarifiërend of aanbevelend op te treden. Toch lijkt het nuttig voor mensen die nooit enig contact hadden met advocaten om te weten wat een gebruikelijke uurloon is.

Voor sommigen kan het veelbetekenend zijn te verwijzen naar wat in 1991 nog gold als het indicatieve basisbedrag - 3000,00 bef per uur berekend op basis van 1200 aanrekenbare uren per jaar -, met die bedenking dat een loutere indexatie thans 100,00 € per uur zou geven. Inmiddels bestaan geen indicatieve basisbedragen meer, noch aanbevolen uurtarieven. Elke advocaat bepaalt vrij de wijze waarop zijn ereloon wordt begroot en dus ook zijn basisuurtarief, voorzover

---

³⁶ Brussel 25 mei 1989, *J.T.*, 1990, 309 met noot van P. LAMBERT.

³⁷ A. RENETTE, *Le controle du conseil de l'ordre face à la liberté des conventions*, Edts du Jeune Barreau de Liège, 2005.

³⁸ www.advocaat.be > de advocaat tot uw dienst > kosten en erelonen.

³⁹ OBFG reglement van 27 november 2004 m.b.t. de informatie die door de advocaat aan zijn cliënten inzake ereloon, kosten en uitgaven dient gegeven te worden

⁴⁰ Nederlandse orde Brussel, DRHR artikel 79.

dit uiteraard overeenkomt met de billijke gematigdheid; wat billijke gematigdheid precies is komt overeen met wat aanvaardbaar is en gebruikelijk.

De Orde van Vlaamse Balies heeft in 2006 een bevraging gedaan bij de Vlaamse advocaten. Hieruit blijkt dat het gemiddeld uurtarief dat aan natuurlijke personen wordt aangerekend 99,9 euro bedraagt, 124,20 euro voor rechtspersonen, 158,80 euro voor internationale cliënten en 133,60 euro voor overheden.⁴¹ Dit geeft een indicatie, maar zegt nog niets over de wijze waarop het ereloon en de kosten worden begroot.

De meest voorkomende methoden om de kosten en het ereloon te begroten worden hierna beschreven, maar ze zijn uiteraard niet limitatief. Voorzover de algemene wettelijke bepalingen en de deontologische voorschriften worden nageleefd kan een advocaat met zijn cliënt ook andere afspraken maken.

§ 4. DE KOSTEN

De advocaat is een juridisch dienstverlener die aan zijn cliënt de eerlijkheid verschuldigd is om op een juiste wijze inzicht te verschaffen in de aan de cliënt aangerekende bedragen. Voor wat de berekening van de kosten betreft is elke advocaat dus aangewezen op een periodieke berekening van de reële kostprijs van zijn kantoor en zijn diensten. Het is mogelijk, met de middelen die de advocaat nu worden aangereikt door de informatica, om vrij exact de kosten binnen een kantoor te berekenen.⁴²

I. Algemene en specifieke, vaste en variabele kosten

Bij het opstellen van een staat van kosten en erelonen wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen erelonen en kosten. Daarbij wordt meestal een onderscheid gemaakt tussen algemene kosten en specifieke kosten. De algemene kosten zijn kosten die verband houden met de organisatie van het kantoor zelf, de inrichting, de huur, het onderhoud van de lokalen, etc. Binnen de algemene kosten maakt men een onderscheid tussen de vaste kosten en de variabele kosten. Met vaste kosten worden dan bedoeld die kosten die niet direct beïnvloed worden door de behandelde zaken zoals huur of afschrijvingen van het gebouw, verwarming, onderhoud van het gebouw, het meubilair, de kantoormeubelen maar ook de tijdschriften, abonnementen, ... De variabele kosten zijn dan de kosten die een rechtstreekse band hebben met de omzet zoals kosten van telefoon, drukwerk, ... De specifieke kosten ten slotte hebben betrekking op welbepaalde zaken: het betreft de brieven die in het dossier zijn verstuurd en ontvangen, de fotokopieën die gemaakt zijn, e-mails die verzonden en ontvangen werden, telefoons, faxen, verplaatsingen, ...

II. Kosten aanrekenen: verschillende methodes

⁴¹ S. PARMENTIER en P. PONSAERS, *Het profiel van de Vlaamse advocaat*, 29 juni 2007.

⁴² M. VAN POUCKE, *Mededelingenblad van de balie Gent*, november 1999, 95.

Voor de berekening van deze kosten worden verschillende methodes toegepast. De belangrijkste zijn de volgende:

- het globaal percentage;
- de globale kantooreenheid;
- een aparte berekening van vaste en variabele kosten.

A. Het globaal percentage

De algemene kosten, vaste en variabele, algemene en specifieke worden aangerekend door de verhoging van het ereloon met een vast percentage.

B. Globale kantooreenheid

In plaats van een percentage op het ereloon, wordt een vrij gekozen maatstaf bepaald, bijvoorbeeld het aantal getikte bladzijden en wordt deze maatstaf met een bepaald bedrag vermenigvuldigd. Dergelijke kantooreenheid is dus niet de prijs van een getikte bladzijde of een andere maatstaf. Het is een door de advocaat of het advocatenkantoor forfaitair vastgesteld bedrag dat een statistisch gemiddelde is van de globale kantoorkosten per jaar, gedeeld door het aantal getikte bladzijden per jaar geproduceerd door de advocaat of in zijn kantoor.

C. Aparte berekening van vaste en variabele kosten

Meestal is dit de combinatie van een vast percentage voor de vaste kosten of een vast bedrag en het gebruik van een kantooreenheid tot dekking van de variabele kosten.

In deze gevallen worden specifieke kosten afzonderlijk aangerekend. De toegepaste percentages of het aangerekende bedrag per kantooreenheid, zullen statistisch, op basis dus van een vergelijking over verschillende jaren, bepaald worden. Uit een rondvraag aan de Nederlandse Orde te Brussel⁴³ blijkt dat de vaste en variabele kosten, met uitsluiting van de specifieke kosten, welke ook de gehanteerde methode is, in hun geheel een percentage is tussen 4 en 30% van het aangerekende ereloon. Andere balies kennen andere gebruiken, zoals de balies van Aarlen, Marche en Neufchâteau waar een gebruik bestaat bij de advocaten dat de vaste kosten forfaitair worden aangerekend a rato van 20% bij een eerste schijf van het ereloon tot 600 euro, en a rato van 10% voor het gedeelte van het ereloon dat zich situeert boven 600 euro⁴⁴.

Omwille van de transparantie verdient het uiteraard aanbeveling om de kosten zo exact mogelijk aan de cliënt door te rekenen. Elke methode die ertoe leidt om onder de noemer “kosten” verkapte honoraria aan te rekenen is te verwerpen. De wijze waarop de kosten worden aangerekend zal hoofdzakelijk bepaald worden door de aard van het kantoor van de advocaat of het samenwerkingsverband. Zo zal het hanteren van een vast percentage, het globaal percentage, handig zijn in kantoren waar doorgaans dezelfde soort zaken worden behandeld of dezelfde

---

⁴³ F. KEULENEER, *Informatieblad Nederlandse Orde te Brussel*, 2003-2004, 630 e.v.

⁴⁴ P. HANSOUL, *o.c.*, 10.

adviezen worden gegeven en waar er geen groot verschil bestaat tussen de behandeling van de verschillende soorten dossiers. Een dergelijke berekeningswijze van de kosten kan evenwel onbillijk overkomen indien er tussen bepaalde dossiers of bepaalde cliënten grote verschillen bestaat. In dossiers waar weinig variabele specifieke kosten worden gemaakt betaalt de cliënt toch een deel van de veel hogere variabele en specifieke kosten die in een ander dossier voor een andere cliënt werden gemaakt. Het verdient dan ook aanbeveling in die gevallen de variabele en de specifieke kosten individueel per dossier aan te rekenen hetzij door het systeem van de globale kantooreenheid, hetzij door een aparte berekening van vaste en variabele kosten enerzijds en specifieke kosten anderzijds.

In ieder geval, welke de wijze ook is die de advocaat of het kantoor hanteert voor de aanrekening van kosten, zal de bewijslast van de kosten bij de advocaat liggen. De aangerekende kosten moeten uiteraard overeenstemmen met de werkelijke kosten.⁴⁵

De vraag kan overigens gesteld worden of het apart aanrekenen van kosten effectief noodzakelijk is. Cliënten hebben ongetwijfeld een beter inzicht in de samenstelling van de aangerekende erelonen en onkosten, maar zijn tenslotte voornamelijk geïnteresseerd in het totaal bedrag dat zij verschuldigd zijn aan de advocaat voor het verstrekken van zijn diensten. Men ziet dan ook meer en meer kantoren, zeker in de hoofdstad, die geen specifieke kosten meer aanrekenen, die geen globale kantooreenheid meer hanteren, doch slechts een welbepaald percentage aanrekenen van het ereloon als kosten. Het valt daarbij op dat naar mate de gehanteerde uurtarieven hoger liggen, de percentages kleiner worden en in enkele gevallen zelfs onbestaande zijn. Men rekent de cliënt enkel ereloon aan en men geeft geen detail meer van de kosten.

Voor de advocaat of het advocatenkantoor is het wel belangrijk een juist zicht te hebben en te houden op de kosten en deze ook regelmatig te evalueren. In dat verband verdient het aanbeveling om regelmatig controles uit te oefenen in verband met de blijvende juistheid van de aangerekende tarieven.⁴⁶

§ 5. HET ERELOON

Zoals hierboven reeds uiteengezet werden alle reglementen en richtlijnen van erelonen van plaatselijke ordes en van de Nationale Orde afgeschaft onder druk van het Europees mededingingsrecht en de vrije concurrentie dat er zich tegen verzet dat bepaalde prijzen of prijsafspraken worden aanbevolen binnen welbepaalde beroepsgroepen. Bepaalde auteurs⁴⁷ pleiten om in alle omstandigheden duidelijke financiële afspraken te maken bij aanvang van een dossier. Afspraken duiden op overeenkomsten. Mijns inziens is duidelijke informatie, zelfs geschreven, verkieslijker dan een overeenkomst om de redenen vermeld in de inleidende bepalingen. De bepaling van het ereloon blijft immers beter een partijbeslissing onder de controle van de raad van de Orde en de billijke gematigdheid en onder de marginale toetsing van de rechtbank indien nodig.

---

⁴⁵ J. STEVENS, *o.c.*, nr. 745.

⁴⁶ Zie als bijlage enkele modellen van mogelijke berekeningen van kantooreenheden.

⁴⁷ H. LAMON, *o.c.*, 115.

In de praktijk zijn hoofdzakelijk drie wijzen gekend waarop het ereloon van de advocaat wordt berekend:

- in functie van de tijd die hij aan zaak heeft besteed of het uurtarief ,
- in functie van de waarde van de zaak, of
- in functie van een welbepaalde prestatie.

Dit zijn ongetwijfeld de meest voorkomende manieren om het ereloon te berekenen, maar zeker niet de enige. Ook een combinatie van meerdere berekeningswijzen is vaak aangewezen.

I. Het uurloon – berekening op basis van een uurtarief

Deze methode wordt vandaag zeer vaak toegepast, maar het succes ervan in de Belgische en Vlaamse advocatenkantoren staat wel in contrast met de kritiek op het uurtarief in de Verenigde Staten (waar het ontstond) en in andere Angelsaksische landen. Het uurtarief wordt met de cliënt vrij overeengekomen, maar zal uiteraard rekening dienen te houden met de bepalingen van artikel 446ter Ger. W. Het uurtarief zouden we te danken hebben aan Reginald Heber Smith die het in 1920 introduceerde bij Hale & Dorr. Het duurde evenwel tot de jaren zestig en zeventig vooraleer het uurtarief doorbrak in de Verenigde Staten en pas later in de rest van de wereld. Smith baseerde zich op de Scientific Management theorie van Taylor. Taylor veranderde de arbeidsorganisatie door de arbeid op te splitsen in meetbare handelingen. Zijn theorieën leidden onder andere tot de uitvinding van de lopende band⁴⁸. Het uurtarief en de daarmee gepaard gaande “billable hours” zijn niet alleen de basis voor het facturatieproces, het opstellen van de staat van kosten en erelonen, ze spelen ook een belangrijke rol in cruciale management processen zoals de verloning, de evaluatie, het carrièretraject, enz... Enigszins gerustgesteld heb ik evenwel vernomen dat in de jongste belangrijke advocatenassociaties in de hoofdstad deze billable hours geen criteria meer zijn voor de verloning van de vennoten of de medewerkers. Dit is een gelukkige evolutie.

De belangrijkste redenen voor het succes van het uurtarief liggen ongetwijfeld in de eenvoud van het systeem, maar ook in de perceptie bij advocaten dat het uurtarief het meest rendabele vergoedingssysteem is. Daarnaast blijft uiteraard het feit dat het uurtarief in ons beroep wellicht één van de weinige zoniet de enige duidelijke meetbare management – tool is.

Het aanrekenen van een uurloon aan de cliënt veronderstelt uiteraard dat de gepresteerde uren ook effectief worden bijgehouden op een timesheet en dat de advocaat bij het aanrekenen van zijn ereloon de cliënt exact kan aanduiden wanneer hij wat voor de cliënt in een welbepaald dossier heeft gepresteerd.⁴⁹ Belangrijker is evenwel dat het aanrekenen van een uurloon niet enkel de voorafgaandelijke beslissing impliceert van de advocaat welk basisuurloon hij zal hanteren, maar tevens de mededeling aan de cliënt ervan. Bovendien moet opgemerkt worden dat deze tarieven niet kunnen veranderd worden zonder de cliënt vooraf in te lichten en hem de tijd te laten zijn standpunt naar aanleiding van dergelijke wijziging in te nemen. Bepaalde reglementeringen voorzien trouwens dat een advocaat die voor een bepaalde cliënt altijd een zelfde

---

⁴⁸ Barend BLONDÉ, Het Uurtarief: geniet... met mate, www.ba-blog.blogspot.com

⁴⁹ M. VAN POUCKE, *o.c.*, 95.

berekeningswijze heeft toegepast, deze niet mag veranderen zonder de cliënt vooraf in te lichten.⁵⁰ Bovendien zal het niet volstaan enkel te verwijzen naar basis of minimumprijzen. Dit is overigens door het reglement inzake publiciteit, goedgekeurd binnen de OVB op 4 juni 2003, verboden.⁵¹ Hetzelfde reglement voorziet overigens dat de publiciteit over tarieven en voorwaarden ondubbelzinnig en duidelijk moet zijn en dat in ieder geval duidelijk moet zijn op welke diensten zij betrekking hebben en op welke wijze kosten in rekening worden gebracht omdat de cliënt zich een volledig beeld kan vormen van kosten en erelonen. Dit is de enige plaats waar in de regionale reglementering iets te vinden is over kosten en erelonen.

Voor het bepalen van een basisuurloon is het noodzakelijk dat de advocaat inziet dat hij op jaarbasis, volgens de meeste studies, maar een 1200 aanrekenbare uren zal kunnen optekenen. Heel wat studies hebben uitgewezen dat advocaten, al werken zij per week gemiddeld 40 uur of meer, er slechts in zullen slagen van al deze gepresteerde uren maar ongeveer 1200 te kunnen distilleren als zijnde aanrekenbaar in de diverse zaken van de verschillende cliënten.⁵² De advocaat bepaalt uiteraard vrij zijn basisuurtarief. Een rondvraag in 2006 bij de Vlaamse advocaten leerde dat het gemiddeld uurtarief dat aan natuurlijke personen wordt aangerekend 99,9 euro bedraagt, 124,20 euro voor rechtspersonen, 158,80 euro voor internationale cliënten en 133,60 euro voor overheden.⁵³ Hogere tarieven zijn mogelijk, lagere eveneens, voor zover dit gerechtvaardigd kan worden door welbepaalde factoren zoals een doorgedreven specialisatie of een buitengewone kantoororganisatie. Bovendien ontslaat deze methode de advocaat niet van de verplichting, noch belet ze hem gebruik te maken van de mogelijkheid, rekening te houden met de klassieke criteria zoals de economische draagkracht van de cliënt, de waarde van de zaak en het bekomen resultaat.⁵⁴ Dit kan tot een aantal varianten leiden van het uurtarief waarbij men het uurtarief aanpast in functie van de financiële draagkracht van de cliënt of van het resultaat dat wordt bekomen. Het ereloon mag uiteraard niet uitsluitend van het resultaat afhangen maar niets belet de advocaat om met zijn cliënt twee of meerdere verschillende uurtarieven overeen te komen teneinde de cliënt een zo duidelijk mogelijk beeld te geven. In de uiteindelijke berekeningswijze van het ereloon is het ook noodzakelijk duidelijk en vooraf informatie te verstrekken omtrent mogelijke coëfficiënten die op het basisuurloontarief zullen worden gehanteerd. Bij wijze van algemene opmerking en onafgezien van de wijze waarop het ereloon wordt begroot, lijkt het in ieder geval nuttig de cliënt ook tijdens de procedure of de werkzaamheden op de hoogte te houden van het gepresteerde werk en het ereloon dat verschuldigd is, onafgezien van het feit of er al dan niet provisionele staten of tussentijdse staten worden opgesteld.

Wat de coëfficiënten betreft die op het basisuurloon tarief zullen worden gehanteerd lijken de correctiecoëfficiënten zoals die destijds werden opgenomen in de aanbevelingen van de Nationale Orde nog steeds bruikbaar.⁵⁵

---

⁵⁰ Nederlandse Orde van Advocaten te Brussel, DRHR artikel 79.

⁵¹ Artikel 6 van het reglement van de OVB inzake publiciteit, goedgekeurd door de Algemene Vergadering op 4 juni 2003.

⁵² M. VAN POUCKE, *o.c.*, p.95.

⁵³ S. PARMENTIER en P. PONSAAERS, *Het profiel van de Vlaamse advocaat*, 29 juni 2007.

⁵⁴ F. KEULENEER, *Informatieblad van de Nederlandse Orde van Advocaten te Brussel*, 2003 – 2004, 631, nr. 2.

⁵⁵ 1) Wegens het belang van de zaak:

a) minder dan 5.000 €	0.7
b) tussen 5.000 € en 10.000 €	0.8

De belangrijkste kritiek op het uurloon is ongetwijfeld het feit dat alle advocaten in alle soorten zaken dit uurtarief hanteren, daar waar de praktijk thans heeft aangetoond dat het nauwgezet volgen en aanrekenen van uurlonen in bepaalde materies totaal onhoudbaar en totaal onaanvaardbaar is. Voor privé cliënteel, familiezaken, leiden strikte toepassingen van uurlonen soms tot totaal onaanvaardbare en onhoudbare situaties. Het uurtarief lijkt voor de advocaat misschien het meest eenvoudige en vaak ook het meest rendabele systeem, maar de markt slaat terug! Het basisidee achter het principe van de vrije mededinging is dat abnormale situaties uit de markt worden geduwd en dat lijkt af en toe ook te gebeuren. Cliënten vragen -gelukkig maar- steeds meer informatie. Cliënten vragen ook controle. In de VS is het aantal dossiers waarvoor aan advocaten vooraf een budget werd gevraagd tussen 2001 en 2004 gestegen van 37,5% naar 56,4%.⁵⁶ Maar er zijn heel wat meer kritieken tegen de toepassing van het uurtarief en ook de wijze waarop dit gebeurt. In het merendeel van de gevallen gaat de cliënt zelden op zoek naar de goedkoopste advocaat, wel naar de beste, maar niet meer aan om het even welke prijs. Er moet een evenwicht blijven tussen de bepaling van het ereloon en de toegevoegde waarde van de advocaat. In de slotbeschouwingen doe ik enkele voorstellen.

---

c) tussen 10.000 en 15.000 €	0.9
d) tussen 15.000 en 100.000 € (zaken niet waardeerbaar in geld)	1.0
e) tussen 100.000 en 200.000 €	1.5
f) tussen 200.000 en 400.000 €	2.0
g) meer dan 400.000 €	2.5
2) Wegens ervaring van de advocaat:	
a) advocaat – stagiair	0.6
b) advocaat die zijn stage beëindigd heeft met minder dan 8 jaar ervaring	0.8
c) advocaat met meer dan 8 ervaring	1.0
3) Wegens andere factoren:	
a) minvermogende	0.5 tot 1.0
b) spoedeisend karakter van het dossier	1.5
c) moeilijkheidsgraad van het dossier	1.0 tot 1.5
d) resultaat	1.0 tot 1.5
e) onderlegdheid in de behandelde materie	1.5

4) Berekeningsmethode:

Al de in een bepaalde zaak voorkomende coëfficiënten worden met elkaar Vermenigvuldigd en het resultaat daarvan wordt vermenigvuldigd met het basisuurloon.

⁵⁶ Barend Blondé, www.ba-blog.blogspot.com 2005 acc/Sergengety Management Outside Council Survy

II. Berekening naargelang de waarde

Artikel 446ter Ger. W. bepaalt dat het ereloon ondermeer wordt bepaald met inachtneming van de belangrijkheid van de zaak en de aard van het werk. Er bestaat aan de balie een lange traditie om de belangrijkheid van de zaak grotendeels te laten afhangen van de waarde ervan. De waarde van de zaak wordt dan als uitgangspunt genomen voor de bepaling van het ereloon. Het betreft een berekeningswijze die percentages vastlegt op de in geld waardeerbare waarde van de zaak. Deze wijze van berekenen kan dus niet alleen gebruikt worden voor invorderingen van al dan niet betwiste facturen, maar voor alle zaken die duidelijk in geld kunnen gewaardeerd worden, zoals aansprakelijkeisen, schadevergoedingen allerhande, huurgelden, alimentatiegelden, etc...⁵⁷. Er kan bijvoorbeeld een percentage per schijf worden toegepast waarbij het percentage afneemt naar mate de schijven hogere waarden vertegenwoordigen. Ook wat deze wijze van berekeningen betreft werd in 2003 – 2004 een bevraging gedaan bij heel wat advocaten van de Nederlandse Orde te Brussel waaruit bleek dat vrij dikwijls vergelijkbare barema's werden toegepast⁵⁸.

Het zijn ook dezelfde percentages die worden gehanteerd in het voorstel tot hervorming van de wet inzake verhaalbaarheid van kosten en erelonen van advocaten zoals door de Orde van Vlaamse Balies opgesteld en medegedeeld op 11 oktober 2004. Het spreekt voor zich dat ook hier de gebruikelijke correctiecoëfficiënten kunnen gehanteerd worden volgens de reeds hoger vermelde criteria zoals ervaring van de advocaat, graad van specialisatie, spoedeisend karakter van het dossier, de moeilijkheidsgraad ervan, het resultaat, ...

Maar ook andere criteria van billijke gematigdheid kunnen aangewend worden om het ereloon te verminderen zoals het uitsluitend dilatoir verweer, een duidelijk overdreven bedrag van de vordering of de tegenvordering, een regeling buiten procedure of voor de inleiding, niet betwist karakter van vorderingen of de totale of gedeeltelijke oninbaarheid. Een belangrijk criterium om te bepalen of voldaan is aan de billijke gematigdheid, is de aangebrachte meerwaarde. De raadsman van een verwerende partij in een niet betwiste schuldvordering, die tussenkomt voor afbetalingstermijnen kan weliswaar een verdienstelijk werk hebben verricht, maar zou niet getuigen van gematigdheid indien hij zijn ereloon enkel zou begroten op basis van de waarde van de zaak.

Heel wat studies werden gemaakt over de waarde van de zaak al liepen de resultaten nogal uit elkaar. In huurzaken (woninghuur en handelshuur) werd de waarde vaak bepaald op basis van een jaarhuurprijs; hetzelfde gebeurde eveneens voor onderhoudsgelden. Volgens een recente uiteenzetting⁵⁹ is het uiteraard belangrijk dat men zich bij de bepaling van het ereloon niet vastpint op een percent van het bereikte resultaat wat uiteraard een overtreding zou inhouden van het algemeen verbod vervat in het principe van de pacta de quota litis. Er wordt dus enkel een

⁵⁷ J. STEVENS, *o.c.*, nr. 740.

⁵⁸ F. KEULENEER, *o.c.*, nr. 631 e.v.

van 0 tot 6200 euro:	15 %
van 6201 tot 50.000 euro:	10 %
van 50.001 tot 125.000 euro :	8 %
van 125.001 tot 250.000 euro :	6 %
bedragen boven 250.000 euro :	4 %

⁵⁹ P. HANSOUL, *Les honoraires: principes fondamentaux et méthodes*, Edition du Jeune Barreau de Liège, 2005.

ereloon bepaald in functie van de waarde of de inzet van de zaak. Deze inzet wordt bepaald door de waarde waarvoor de advocaat moet optreden, hetzij om ze te recupereren, hetzij om zich te verzetten dat ze gerecupereerd wordt, hetzij om de modaliteiten vast te leggen van de recuperatie. Er zal dus telkens een onderscheid moeten gemaakt worden tussen de drie gevallen en het ereloon zal ook niet op dezelfde wijze kunnen vastgesteld worden voor deze drie gevallen.

Indien men voor de bepaling van het ereloon naar de reële waarde van de zaak, de inzet ervan, moet kijken, dan is dus ook vereist dat men alle vorderingen omvat, hoofdvordering en tegenvordering, verhoogd met intresten en andere accessoria. Het niet betwiste gedeelte hiervan zal in mindering dienen gebracht te worden om de reële waarde te bepalen. Voor bedragen die verminderd worden met sociale bijdrage of fiscale aftrekken (RSZ en bedrijfsvoorheffing) zal men in principe rekening houden met bruto of netto bedragen naargelang de begunstigde de kosten en erelonen al dan niet fiscaal in rekening kan brengen. Bij periodieke prestaties (huurgelden, alimentatiegelden, leningen) zal de waarde bepaald worden door het geheel van de maandelijkse betalingen indien deze betrekking hebben op een welbepaalde duur die gekend is op het ogenblik dat men zijn ereloonstaat opmaakt; indien dit niet het geval is wordt de waarde in principe bepaald door twee annuïteiten van zodra de totale duur onbepaald is in de tijd.

Indien men de regels van de billijke gematigdheid wil respecteren zal het ereloon voor de invorderingen van niet betwiste schuldvorderingen verschillen naar gelang de vordering wordt geïnd na ingebrekestelling maar voor dagvaarding, dan wel na ingebrekestelling en na dagvaarding. Ook indien de sommen niet worden gerecupereerd, zal rekening dienen gehouden te worden met de reële meerwaarde. Het ereloon kan dus niet eenduidig hetzelfde zijn in de verschillende gevallen.

Vaak werd ook gesteld dat in procedures waar het ereloon werd vastgesteld op basis van de waarde van de zaak een beroepsprocedure nooit aanleiding kon geven tot een bijkomend ereloon voor de beroepsprocedure dat hoger lag dan 50% van de erelonen tot aan de beroepsprocedure. Dergelijke strikte regel moet uiteraard genuanceerd worden; ook hier geldt opnieuw de meerwaarde van de advocaat in de beroepsprocedure. Indien de beroepsprocedure door de wederpartij enkel dilatoir wordt gevoerd en indien de besluiten in graad van beroep enkel een herhaling bevatten van de argumenten in eerste aanleg, is er uiteraard geen enkele reden om zonder enige motivering de helft van het ereloon te vragen van eerste aanleg indien dit niet wordt gestaafd door reële prestaties of recuperaties.

III. Berekening per prestatie

Heel wat zaken zijn niet waardeerbaar in geld. De toepassing van het uurtarief is vaak evenmin aangewezen. Daarbij wordt dan hoofdzakelijk gedacht aan het familierecht, met de afstamming, de adoptie en de echtscheidingsproblematieken, het strafrecht en het sociaal recht om er maar enkele te noemen. In de ter ziele gegane aanbeveling van de Nationale Orde was een soort van nomenclatuur in het leven geroepen die bijzonder verdienstelijk was en wellicht op menig advocatenkantoor nog terug te vinden is.⁶⁰ Vanuit juridisch oogpunt is het thans niet meer mogelijk dergelijke tarieven te produceren maar het staat elke advocaat vrij zijn ereloon mee te delen voor een welbepaalde prestatie. Zoals bepaalde notariaten hun ereloon voor een

---

⁶⁰ H. LAMON, *o.c.*, nr. 88.

echtscheiding door onderlinge toestemming bepalen op 750 tot 1000 euro, zo kan eveneens elk advocatenkantoor voor een welbepaalde prestatie aan een welbepaalde cliënt zijn ereloon vooraf kenbaar maken.

Belangrijk hierbij is dat de prestaties nauwkeurig worden omschreven. De recente studie van Stafhouder VAN POUCKE en meester Tom DE SUTTER heeft aangetoond dat het merendeel van de ereloongeschillen te situeren is in de sfeer van het familierecht en burgerlijk recht. De omschrijving van de prestaties lijkt dan ook een belangrijk gegeven waarbij wellicht abstractie zal moeten gemaakt worden van consultatietijd en vergadertijd, wat best niet wordt opgenomen in de begroting of de aanrekening van de prestaties. Consultaties en bijeenkomsten of vergaderingen kunnen beter apart worden aangerekend aan een uurtarief dat rekening houdt met de wettelijke criteria en de gebruikelijke correctiecoëfficiënten. Dit vermijdt, zeker in moeizame familiale geschillen, onaangename verrassingen op het einde van een procedure of naar aanleiding van het opstellen van een ereloonstaat.

IV. Andere berekeningen van het ereloon

Naast deze drie gebruikelijke wijzen van begroting valt het op dat heel wat kantoren gebruik maken van de zogenaamde succes – fee, hetzij als een forfaitair bedrag begroot of berekend als een percentage, hetzij als een aangepast uurloon.

Verder wordt vastgesteld dat meer en meer kantoren en cliënten een totaal ereloonbedrag, al dan niet inclusief kosten, overeenkomen, wat gepaard gaat met een volledig lastenboek. Niet alleen administraties van allerhande overheden, maar ook bedrijven schrijven meer en meer lastenboeken uit alvorens een gunning voor raadslieden open te stellen.

HOOFDSTUK VII. SLOTCONCLUSIE

§ 1. TARIEVEN, BAREMA'S EN UURTARIEF

Op 7 oktober 1978 organiseerde het Verbond van Belgische Advocaten haar congres in Kortrijk over erelonen en de wijze waarop deze moesten berekend worden. Dit kreeg nog een vervolg op het colloquium van 24 maart 1979 waar het Verbond de opportuniteit schetste om een diepgaande studie uit te voeren over het probleem van de erelonen en te trachten er een doctrine uit af te leiden.⁶¹

Men stelde vast dat de erelonen die gevraagd worden voor zaken van dezelfde aard en omvang door advocaten met een gelijkaardige ondervinding en hetzelfde gezag, zeer uiteenlopend zijn, wat beroering verwekt bij de cliënten en hen de indruk gaf dat advocaten hun erelonen op willekeurige en fantaisistische wijze vaststellen wat aanleiding geeft tot ontevredenheid, betwistingen en geschillen. Bovendien, zo stelde men, eigenen een aantal cliënten, en zeker niet de minsten zoals de Staat, de parastatale organismen, verzekerings- en

---

⁶¹ Zie ondermeer *Omnia Fraterne* 1977-1978, nr. 3 en 1979, nr. 1.

financieringsmaatschappijen, zich het recht toe zelf de erelonen vast te stellen die zij achten aan de advocaat te moeten betalen; bij gebrek aan een ernstige en gemotiveerde doctrine verkeren advocaten in een minder gunstige positie en kunnen zij zich moeilijk met succes verdedigen tegen de drukking waarvan zij het voorwerp zijn. De Commissie voor Hervormingen die binnen het Verbond van Belgische Advocaten was aangesteld, voorgezeten door meester GIELEN, besloot toen om in de schoot van iedere balie consultatieve commissies voor de normalisatie van de erelonen op te richten.

Inmiddels hebben de vele studies geleid tot consultatieve commissies, barema's, tarieven, aanbevelingen en reglementen en tot de afschaffing ervan.

Er kan nog moeilijk worden betwist dat verplichte ereloontarieven prijsafspraken zijn die behoren tot de meest flagrante inbreuken op zowel artikel 81 van het EG-verdrag als artikel 2 van de Wet van 15 september 2006 tot bescherming van de economische mededinging, gecoördineerd op 15 september 2006⁶².⁶³ Om hieruit onmiddellijk te besluiten dat een besluit waarbij verplichte ereloontarieven worden opgelegd uit den boze zijn en dat het de balie in geen geval toegestaan is rechtstreeks of onrechtstreeks een minimum- en/of maximumbarema op te leggen, is wellicht juist, doch iets te algemeen⁶⁴.

De strikte toepassing van de mededingingsregels mag niet tot gevolg hebben dat deze regels blind worden toegepast. Enige kritische bedenking blijft eigen aan ons beroep. Het zal toch niet de bedoeling geweest zijn dat de toepassing van de mededingingsregels ons terugplaatst naar de jaren '60 – '70, waarbij noch de balie, noch de cliënten, noch de overheid zich goed voelen. Als het zo is dat elke deontologische regel, met inbegrip van aanbevelingen en reglementen, tegen het licht moeten gehouden worden van de mededingingsregels, dan lijkt het iets te kort door de bocht om te stellen dat deze mededingingsregels het zonlicht zijn.

Wellicht kan in die zin veel worden verholpen door de noodzakelijke informatie die vooraf door de advocaat dient gegeven te worden, minstens bij de aanvang van zijn opdracht. Maar naast de informatie aan de cliënt, blijft uiteraard de wijze waarop de advocaat omgaat met het criterium van de billijke gematigdheid en wat hieronder moet worden verstaan. Het zal derhalve niet volstaan informatie te verschaffen naar de cliënten toe, maar eveneens naar de advocaten over de wijze waarop het ereloon kan en mag worden begroot en in overeenstemming blijft met de algemene principes van de billijke gematigdheid.

Om aan al deze vereisten te voldoen lag het voor de hand, mede door het succes in de Angelsaksische landen, dat de verspreiding van het uurtarief een algemeen gegeven werd op het einde van vorige eeuw. De kritieken die thans, niet ten onrechte, overal opduiken op dit uurtarief tonen aan dat men er al te gemakkelijk van uitging dat timesheets het ideale beeld vormden van de gebruikelijke criteria waarbij kosten en erelonen moeten worden opgesteld, belangrijkheid van de zaak, waarde ervan, tijd die men er aan besteed heeft, ...

De balie gaf de indruk dat niet "hoeveel advocaat hebt u voor uw geld" belangrijk was, maar wel "hoeveel geld zit er in uw cliënt".

---

⁶² Wet van 15 september 2006 tot bescherming van de economische mededinging, gecoördineerd op 15 september 2006, *B.S.* 29 september 2006.

⁶³ A.M. VAN DEN BOSSCHE, "Voor economische vrijheid en mededingingsrecht: hoe vrij is de plichtenleer in het beperken van de economische keuzevrijheid van vrije beroepers?", *T.P.R.* 2000, 22-23.

⁶⁴ H. LAMON, *o.c.*, nrs. 85 en 88.

§ 2. INFORMATIE AAN DE CLIENT

Het is niet toegestaan in publiciteit enkel te verwijzen naar basis- of minimumprijzen en de advocaat is gebonden door de door hem gepubliceerde tarieven en voorwaarden⁶⁵. Het zal dus niet volstaan om vooraf het uurtarief mede te delen aan de cliënt. De bedoeling moet zijn, zoals omschreven in het reglement van de OBFG, dat men alle gegevens aan de cliënt verstrekt zodat hij zich een correct beeld kan vormen over het ereloon dat zal worden aangerekend en de wijze waarop dit zal gebeuren.⁶⁶ Het spreekt voor zich dat deze informatie uiteraard verschilt naargelang men een uurtarief hanteert, erelonen en kosten zal aanrekenen in functie van de waarde van de zaak die men behandelt of men zal werken per prestatie of op forfaitbasis al dan niet met een lastenboek.

I. Wat het uurtarief betreft

Het lijkt onvermijdelijk dat men aangeeft welk basisuurtarief men zal hanteren en op welke wijze dit basisuurtarief kan wijzigen. De opgave van dit basisuurtarief kan evenwel niet voldoende zijn; de wijze waarop uren en prestaties zullen worden aangerekend, of men elke prestatie zal aanrekenen met inbegrip van verplaatsingen en op welke wijze, lijkt minstens even belangrijk. Dat men het basisuurtarief aanpast in functie van een aantal correctiecoëfficiënten lijkt logisch. Ondermeer wegens de belangrijkheid van de zaak, de ervaring of de specialisatie van de advocaat, het spoedeisend karakter of het resultaat. Dit lijken de meest voorkomende coëfficiënten, maar uiteraard niet de uitsluitende. Ook het feit dat de ereloonstaat fiscaal een kost is, is een belangrijke correctiecoëfficiënt. Bij wijze van voorbeeld of suggestie lijken correctiecoëfficiënten voor de belangrijkheid van de zaak aangewezen gaande van 0,5 tot 1,5. Ook de ervaring of de specialisatie kan een rol spelen, wat correctiecoëfficiënten zou toelaten van 0,5 tot 1,0 in de hierna vermelde formule: 0,5 staat voor een advocaat die zijn stage heeft beëindigd en minder dan tien jaar ervaring heeft; per jaar ervaring wordt 0,1 bijgeteld met een maximum van 1,0 of 15 jaar ervaring.

Ook het spoedeisend karakter en het resultaat laten een correctie van het basisuurtarief toe met 0,5. Deze correctiecoëfficiënten zijn enerzijds gebaseerd op wat destijds werd meegegeven als aanbeveling door de Nationale Orde, anderzijds gedistilleerd uit de talrijke adviezen van de verschillende raden van de Orde bij het bepalen of een ereloon al dan niet is begroot met billijke gematigdheid.

Bij wijze van voorbeeld zou derhalve voor de behandeling van een zaak waarvan de waarde beneden de 100.000 euro ligt (geen correctie) door een advocaat met achttien jaar ervaring (correctiecoëfficiënt 0,8) zonder enig spoedeisend karakter (geen correctiecoëfficiënt), met een normaal resultaat en voor zover het basisuurtarief werd vastgesteld op 100 euro als volgt worden aangerekend:

Aantal uren x 100 euro x (1+0+0,8+0+0+0) of
Aantal uren x 180 euro

---

⁶⁵ Zie artikel 6 van het reglement van de OVB van 4 juni 2003 inzake publiciteit.

⁶⁶ Zie reglement van de OBFG van 27 november 2004 inzake de informatie die door de advocaat dient verschaft te worden aan de cliënt inzake erelonen, kosten en uitgaven, van toepassing vanaf 1 mei 2005.

II. Waarde van de zaak

Ook hier is bepalend in de informatie naar de cliënt toe hoe men het ereloon zal bepalen in functie van de waarde van de zaak. De aanbevelingen die destijds bestonden blijven een nuttig instrument en de toetsing met de billijke gematigdheid, meer bepaald met wat gangbaar is in het beroep, is duidelijk gebleken naar aanleiding van een bevraging binnen de beroepsgroep⁶⁷. Zo zal meestal een degressief percentage worden gehanteerd gaande van 15% tot 6.200 euro, tot 4% voor bedragen boven 250.000 euro.

III. Per prestatie, forfaitair, al dan niet met lastenboek

Zoals gesteld zijn heel wat zaken niet waardeerbaar in geld. Dit geldt ondermeer in de sfeer van het familierecht en het personenrecht, waar blijkens de recente studies, het grootste aantal ereloonbetwistingen voorkomen. Belangrijk is uiteraard de cliënt informeren over wat met de welbepaalde prestatie wordt bedoeld indien men per prestatie zal aanrekenen. Indien in het kader van het familieprocesrecht dringende en voorlopige maatregelen op grond van artikel 223 B.W. voor de Vrederechter worden gepleit is het belangrijk de te leveren prestaties die inbegrepen zijn in het aangerekende forfait te omschrijven of de prestaties die hierin niet begrepen zijn duidelijk te vermelden. In die zin blijven de aanbevelingen van de Nationale Orde nog steeds een nuttig instrument, minstens een mogelijke bron. Cliënten die, vaak totaal onverwacht, worden betrokken in procedures zoals dringende en voorlopige maatregelen op grond van artikel 223 van het B.W. wensen minstens te weten aan welke bedragen zij zich kunnen en dienen te verwachten. Indien men per prestatie wil werken en indien men daarvoor de geïndexeerde bedragen die destijds werden opgegeven door de Nationale Orde wil aanwenden, komt men aan een forfaitair bedrag van 500 euro; voor een echtscheiding op grond van welbepaalde feiten, de plano 850 euro, doch met getuigenverhoor 2.000 euro. Dit zijn geen barema's, geen aanbevelingen, maar bedragen die door de advocaat zelf worden bepaald. Indien men tijdrovende procedures niet volledig wil binden aan forfaitaire prestaties verdient het aanbeveling consultaties en eventuele andere specifieke prestaties op basis van het uurtarief af te werken, zoals hierboven omschreven. Toch moet vastgesteld worden dat cliënten meer en meer ook een gedeeld risico vorderen van de advocaat, die het best geplaatst is kosten en erelonen in te schatten en derhalve mee het risico dient te dragen van een vastgestelde prijs.

§ 3. INFORMATIE VOOR DE ADVOCAAT

Daarmee worden ongetwijfeld de verzuchtingen van de cliënt ingelost. De vraag blijft natuurlijk of elke advocaat die zich aan een duidelijke informatie houdt, er ook mag van uitgaan dat zijn ereloon in geval van betwisting, noch door de raad van de Orde op grond van de billijke gematigdheid, noch door de marginale toetsing van de rechter zal herleid worden. Het lijkt immers moeilijk aanvaardbaar dat een ereloonstaat van 15.442.046 bef dat na tussenvonnissen en advies door de raad van de Orde wordt beperkt tot 11.247.961 bef, wordt herleid tot 1.022.000

---

⁶⁷ Zie F. KEULENEER, o.c., nr. 631 e.v.

bef op grond van de marginale toetsing.⁶⁸ Het hof van beroep van Gent is bijzonder beperkt in zijn motivering en stelt dat op de meeste vragen van partijen niet moet worden ingegaan omdat de toetsing van de grootte van het ereloon aan de norm van de billijke gematigdheid waarvan sprake in artikel 446ter Ger. W., de overtuiging afdwingt dat een hoger ereloon dan hetgeen de geïntimeerde aanbodt te betalen en inmiddels ook betaalde (één miljoen bef) hoe dan ook niet te verantwoorden valt en moet worden bestempeld als kennelijk overdreven. Het hof stelt daarbij dat de beoordeling rekening dient te houden met de concrete en de specifieke omstandigheden waarin de dienstverlening is gebeurd en schetst dan kort en rudimentair het verloop van deze dienstverlening. De alleenzettelende rechter van het hof van beroep overweegt dan dat de advocaat, die geen gevolg wenste te geven aan de vraag om een staat van de geleverde prestaties mede te delen, er ook zelf voor in staat dat geen rekening kan gehouden worden met hetgeen hij daarover had kunnen uiteenzetten. Toch stelt het hof vast dat de advocaat zijn dienstverlening voortreffelijk heeft uitgevoerd maar aanvaardt blijkbaar niet de wijze waarop het ereloon is begroot, meer bepaald 2% op de waarde van de zaak, die omschreven wordt als de afwerking van een betwiste hoofdsom van 548.000.000 bef en van 268.000.000 bef intresten. De raad van de Orde adviseerde dit percentage te verminderen tot 1,5%. Bij gebrek aan informatie naar de cliënt toe, kon de advocaat wellicht ook niet terugvallen op dergelijke mededelingen. Dat rechtbanken en hoven, ondanks de expliciete vermelding en de verwijzing naar de marginale toetsing, duidelijk verder gaan dan wat marginaal is, staat vast. Zo werd vastgesteld in een recent arrest van het hof van beroep te Brussel⁶⁹ dat een staat van kosten en erelonen ten bedrage van 417.760 bef voor de verdediging in de procedure voor de arbeidsrechtbank en het arbeidshof te Gent over een geschil waarvan de op het spel staande belangen 1.114.196 bef bedroegen, overdreven voorkomt. Het hof stelt in haar overwegingen dat voor de procedure in eerste aanleg een bedrag van 40.000 bef wordt aangerekend voor het pleiten van de zaak en het bekomen resultaat en dat voor het arbeidshof te Gent een bedrag werd aangerekend van 60.000 bef voor het pleiten van de zaak en het bekomen resultaat (dat ertoe geleid heeft dat het hof, in strijd met de uitspraak van de eerste rechter, oordeelde dat de vordering tegen de heer X niet gegrond is. Het hof besloot dat niet tweemaal een ereloon kan worden gevraagd voor het bekomen resultaat, zeker nu het resultaat dat in eerste aanleg werd bekomen geenszins definitief was, vermits tegen alle beschikkingen van het vonnis van de arbeidsrechtbank te Gent hoger beroep werd ingesteld. Het hof begroot de ereloonstaat zelf, ex aequo et bono op een bedrag van 6.250 euro. De rechtbanken zijn uiteraard niet verplicht het advies te vragen van de raad van de Orde, noch minder dit advies te volgen. Maar de mate waarin zij de ereloonstaten kunnen verminderen en de gronden waarop dit kan gebeuren, zorgt voor uiteenlopende en soms verrassende beslissingen met overwegingen die tot nadenken stemmen. In een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Brussel van 24 april 2002⁷⁰ overweegt de rechtbank dat het advocatenkantoor 44,15 uren in rekening brengt aan 3.482 bef per uur waarbij verweerster het aantal uren niet betwist maar terecht, gelet op haar financiële mogelijkheden 3.000 fr per uur redelijk vindt. De rechtbank stelt dat 2.000 bef per uur in plaats van nakend 4.000 bef per uur voor het bijwonen van een getuigenverhoor voldoende is gelet op de geringe intellectuele inspanningen die een getuigenverhoor vergen. Tot slot oordeelt de rechtbank dat vijf consultaties aanrekenen aan één uur voor het voeren van een procedure op grond van artikel 223 B.W. voor de Vrederechter, een kortgeding procedure, een beroep kortgeding, echtscheiding op grond van feiten en getuigenverhoor, best aannemelijk is maar niet

⁶⁸ Gent (AR 2002/2474 inzake R./Amylum) 24 juni 2004, onuitg.,

⁶⁹ Brussel (AR 2001/2046 inzake Axa Belgium/Goossens) 26 september 2005, onuitg.

⁷⁰ Rb. Brussel (AR 999/9201) 24 april 2002., onuitg.

elk van één uur omdat in de praktijk een consultatie slechts een half uur duurt om ten slotte de ereloonstaat en het aantal prestaties zelf te verminderen.

Het lijkt dan ook niet ondenkbaar dat een aantal indicatieve formules worden uitgewerkt, vergelijkbaar met wat gebeurt in het arbeidsovereenkomstenrecht. Artikel 82 § 3 van de Wet betreffende de arbeidsovereenkomsten⁷¹ bepaalt dat wanneer het jaarlijks loon 16.100 euro overschrijdt, de door de werkgever en de bediende in acht te nemen opzeggingstermijnen vastgesteld worden hetzij bij overeenkomst, hetzij door de rechter. Heel wat formules werden in het verleden uitgedokterd met de bedoeling een houvast te geven aan partijen en hen een indicatie te geven van wat een rechtbank in vergelijkbare gevallen zou kunnen uitspreken. Het spreekt voor zich dat de rechtbank hierdoor niet gebonden is⁷². Het is niet alleen voor de rechtbanken en advocaten een nuttig instrument, maar ook voor werkgevers en bedienden. Het aangeven en aanreiken van dergelijke formules voor de begroting van erelonen lijkt aangewezen en is zeker niet in strijd met de Europese en nationale mededingingsregels. Ze zullen in ieder geval het voordeel hebben ook aan de advocaten de nodige informatie te geven voor de begroting van hun ereloonstaten en aan de rechtbanken om zich met kennis van zaken te houden aan de marginale toetsing.

---

⁷¹ Wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten, *B.S.* 22 augustus 1978.

⁷² Zie ondermeer formule Claeys.